

Відгук
Голова
Здобула
отримано
радою спеціалі-
зованої ради
ДФ 26.133.131
Л.А.Хоружий
24.06.2026 р.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.131
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка,
доктору педагогічних наук, професору,
завідувачу кафедри освітології та
психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти
Людмилі ХОРУЖІЙ

ВІДГУК

офіційного опонента Заболотної Оксани Адольфівни, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Уманського національного університету на дисертацію Мозгової Ярослави Павлівни «Організаційно-педагогічні умови подолання освітніх втрат на рівні загальної середньої освіти в Україні в умовах війни та відбудови», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта /Педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність обраної теми та зв'язок з планами відповідної галузі науки. Збройна агресія спричинила масштабну освітню кризу в Україні. Унаслідок воєнних дій, що тривають з 2014 року й набули повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, понад 4000 закладів освіти зазнали руйнувань, мільйони дітей і педагогів стали вимушеними переселенцями або біженцями, а навчання в умовах повітряних тривог, евакуації та знеструмлення перетворилося на повсякденну практику. Зниження навчальних досягнень українських учнів, зафіксоване міжнародним дослідженням PISA-2022, та висновки Оцінки завданої шкоди і потреб (Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA3, лютий 2024 р.), за якими освіта потрапила до секторів із найбільшими руйнуваннями, переконливо засвідчують глибину проблеми освітніх втрат. За таких обставин розроблення науково обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, спрямованих на відновлення навчальних досягнень різних категорій здобувачів освіти набуває

не лише наукового, а й виразного суспільного значення. Попри наявність окремих вітчизняних і численних зарубіжних напрацювань, проблема подолання освітніх втрат у єдності її стратегічного, управлінського, дидактичного, цифрового та партнерського вимірів досі залишалася поза цілісним науковим осмисленням в українській педагогіці. Усе це робить тему дисертації Мозгової Ярослави Павлівни «Організаційно-педагогічні умови подолання освітніх втрат на рівні загальної середньої освіти в Україні в умовах війни та відбудови» актуальною, своєчасною та практично затребуваною.

Дисертаційну роботу виконано в межах наукового напряму кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі» (державний реєстраційний номер 0121U000123). Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 6 від «25» квітня 2024 р.).

2. Наукова новизна результатів дисертації. Найвагомішим результатом дослідження є те, що вперше у вітчизняній педагогічній науці обґрунтовано цілісний комплекс організаційно-педагогічних умов подолання освітніх втрат на рівні загальної середньої освіти в Україні в умовах війни та відбудови, який об'єднує сім взаємопов'язаних умов у п'ять кластерів: 1. стратегічно-нормативний, 2. організаційно-управлінський, 3. дидактичний, 4. цифровий, 5. партнерсько-мережевий; та розгортається на чотирьох рівнях реалізації: 1. державному, 2. регіональному / громадському, 3. рівні закладу освіти, 4. індивідуальному рівні учня). Вагомим внеском є також авторське визначення поняття «освітні втрати» як інтегрованого педагогічного поняття, що позначає процес і результат негативних змін в освітній сфері на трьох взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному, інституційному та національному. Здобувачка виокремила основні тенденції розвитку загальної середньої освіти в умовах збройної агресії, що мають кумулятивний і взаємозалежний характер; схарактеризувала етапи нормативного реагування держави на освітню кризу:

захисний нормативний каркас (2014-2022 рр.) та чотирирівневу архітектуру нормативного регулювання (з лютого 2022 р.); систематизувала підходи до вимірювання освітніх втрат у міжнародному досвіді (психометричний, метод різниці-в-різницях, економетричний, Education Recovery Scorecard); розробила тристадійну дорожню карту реалізації комплексу (стабілізація → адаптація → трансформація) з вимірюваними критеріями переходу між етапами та системою індикаторів ефективності. Уточнено класифікацію освітніх втрат (предметні, метапредметні, соціально-комунікативні, психоемоційні) та ієрархію співвідношення ключових понять («освітні втрати», «навчальні втрати», «навчальні прогалини», «освітні розриви»). Подальшого розвитку набули теоретичні засади адаптації міжнародних рамок (RAPID, TaRL, High-Impact Tutoring) до української загальної середньої освіти та підходи до організації навчання в різних умовах його здобуття.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретична цінність дослідження визначається поглибленням наукових уявлень про сутність, структуру і класифікацію освітніх втрат, а також розвитком теоретико-методологічних засад перенесення міжнародних рамок їх подолання у контекст децентралізованої освітньої системи воєнного часу. Практична значущість роботи підтверджується конкретними розробками: програмою підвищення кваліфікації педагогічних працівників «12 кроків до подолання освітніх втрат», відеолекцією «Освітні втрати» курсу «Базовий: Відновлення освіти на деокупованій території», навчальними матеріалами (зошитами) для подолання освітніх втрат на рівні початкової освіти з української мови, математики та курсу «Я досліджую світ», а також диференційованими рекомендаціями для різних груп стейкхолдерів. Одержані результати можуть бути використані для вдосконалення освітньої політики, підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, проектування програм відновлення освіти.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується чіткістю

методологічних засад і виваженим добором взаємодоповнюваних методів дослідження, що відповідають його меті, завданням, об'єкту й предмету. Теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел, бібліометричний аналіз, контент-аналіз нормативних актів і порівняльний аналіз міжнародного досвіду) поєднано з емпіричними (анкетування педагогічних працівників, діагностичне тестування учнів) і статистичними методами обробки даних. Емпіричний компонент свідомо локалізовано у трьох прифронтових областях України (Донецькій, Сумській і Харківській) як критичних кейсах прояву освітніх втрат: ним охоплено діагностичне тестування 765 учнів 5-9-х класів та опитування 875 педагогічних працівників-учасників відповідної програми підвищення кваліфікації.

Достовірність одержаних результатів підкріплюється ґрунтовною джерельною базою, що налічує 373 найменування, з них 238 – іноземними мовами. До джерельної бази увійшли міжнародні документи з освіти у надзвичайних ситуаціях (Мінімальні стандарти INEE, рамки RAPID і GPE, Декларація про безпечні школи), аналітичні матеріали міжнародних організацій та українських інституцій, нормативно-правові акти України й наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлене наукове завдання виконано на достатньо високому рівні. Авторка повною мірою реалізувала визначену мету та послідовно розв'язала всі шість дослідницьких завдань, що дало змогу теоретично обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов подолання освітніх втрат і запропонувати дорожню карту його впровадження.

Здобувачка переконливо засвідчила володіння методологією наукового пошуку: уміння органічно поєднувати теоретичні та емпіричні методи, критично опрацьовувати й узагальнювати значний масив джерел, формулювати обґрунтовані висновки та прикладні рекомендації.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дослідження пройшли широку апробацію: основні його положення оприлюднено на 13 міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, проведених як в Україні, так і за кордоном. Про практичну затребуваність розробок свідчить і те, що окремі з них покладено в основу навчальних матеріалів для учнів 1-9-х класів та програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 20 наукових працях, з яких 5 опубліковано в наукових фахових виданнях України, 2 – в інших наукових виданнях України, 13 – у матеріалах міжнародних наукових конференцій. Повнота викладу основних результатів роботи відповідає встановленим вимогам.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. За структурою дисертація містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел (373 найменування, з них 238 іноземними мовами) і додатки; в основному тексті вміщено 3 таблиці. Основний текст викладено на 201 сторінці за загального обсягу роботи 322 сторінки.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження подолання освітніх втрат у загальній середній освіті» розв'язано перше дослідницьке завдання: з'ясовано сутність, структуру та взаємозв'язок ключових понять проблеми, за допомогою бібліометричного аналізу простежено динаміку наукового інтересу до неї, обґрунтовано авторське визначення поняття «освітні втрати» та запропоновано їх класифікацію, систематизовано міжнародний досвід (RAPID, INEE, Teaching at the Right Level, High-Impact Tutoring) і визначено методологічну основу дослідження.

Другий розділ «Стратегічно-методичний контекст подолання освітніх втрат в Україні в умовах війни» присвячено розв'язанню другого і третього

завдань: на основі системного та контент-аналізу схарактеризовано нормативну базу функціонування загальної середньої освіти й етапи нормативного реагування держави, проаналізовано форми, режими та моделі організації навчання як чинники мінімізації освітніх втрат у 2022-2025 роках, а також розкрито роль змісту освіти у забезпеченні безпеки, ідентичності та подолання освітніх втрат.

У третьому розділі «Організаційно-педагогічні умови подолання освітніх втрат у загальній середній освіті в Україні в умовах війни та відбудови» виконано завдання четверте–шосте: обґрунтовано підходи до вимірювання освітніх втрат, проведено діагностику їх стану на матеріалі Донецької, Сумської та Харківської областей (тестування 765 учнів і опитування 875 педагогів), обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов із тристадійною дорожньою картою (стабілізація → адаптація → трансформація) і розроблено диференційовані рекомендації для груп стейкхолдерів.

Виклад матеріалу є логічним, послідовним і науково аргументованим; робота вирізняється ґрунтовним змістовим наповненням, належним рівнем узагальнення й синтезу, що забезпечило одержання нових наукових результатів. Дисертація відповідає вимогам щодо оформлення та обсягу.

8. Дотримання академічної доброчесності, відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів у дисертації Я.П. Мозгової не виявлено.

9. Дискусійні положення/зауваження стосовно змісту дисертації. Високо оцінюючи рецензоване дослідження загалом, у дусі наукової дискусії вважаємо за доречне висловити окремі зауваження та побажання.

1. Дослідження містить ґрунтовний порівняльний компонент: систематизацію провідних міжнародних рамок (RAPID, INEE, Teaching at the Right Level, High-Impact Tutoring) та їх співвіднесення з українським контекстом. Робота виграла б від чіткішого експлікування логіки

компаративного аналізу: підстав добору саме цих рамок, критеріїв зіставлення та меж їх застосовності в умовах децентралізованої освітньої системи воєнного часу. Таке уточнення зробило б методологічну основу порівняння ще прозорішою.

2. Здобувачка вибудовує переконливу ієрархію ключових понять («освітні втрати», «навчальні втрати», «навчальні прогалини», «освітні розриви»). Водночас, з огляду на потребу інтеграції українського наукового доробку в міжнародний дискурс, доцільно було б повніше співвіднести запропонований понятійний апарат з усталеними англомовними відповідниками (learning loss, learning poverty, education disruption), що сприяло б точнішому термінологічному узгодженню.

3. Об'єкт дослідження охоплює, з-поміж інших, категорію учнів, які здобувають освіту за кордоном. Зважаючи на мовний і міжкультурний вимір їхньої освітньої ситуації, робота могла б бути посилена виразнішим акцентуванням на завданнях збереження української мови та національної ідентичності, а також на ризиках реінтеграції цих учнів, що органічно доповнило б запропонований комплекс умов.

4. Авторка обґрунтовано наділяє емпіричний компонент ілюстративно-верифікаційною функцією, не претендуючи на статистичну генералізацію на національному рівні. Разом з тим бажаним є чіткіше методологічне обґрунтування того, як дані, отримані у трьох прифронтових областях, співвідносяться з рекомендаціями, диференційованими за п'ятьма типами територій.

5. Практичний блок дисертації є безперечною її перевагою. Прикладна цінність рекомендацій зросла б за умови чіткішого їх розмежування за рівнями впровадження, зокрема тих, що адресовані безпосередньо закладу освіти, і тих, що потребують ширшої нормативної та політичної підтримки.

Підкреслимо, що висловлені зауваження й побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертації. Рецензована робота містить нові науково обґрунтовані результати, які

розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі освіти/педагогіки.

Загальний висновок. Дисертація «Організаційно-педагогічні умови подолання освітніх втрат на рівні загальної середньої освіти в Україні в умовах війни та відбудови» відповідає вимогам до оформлення, що затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019), та вимогам, визначеним у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024).

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її автор – Мозгова Ярослава Павлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
та міжкультурної комунікації
Уманського національного університету

Оксана ЗАБОЛОТНА

Підпис офіційного опонента
засвідчую
в.о. ректора

Олена ЯРОШИНСЬКА